

nostuneille; kuvaahan se paljolti aikakautta, jolloin neuvostolainen elämäntapa ja ajattelutapa vakiintuivat ja johon niin monet suomalaisetkin tutustuivat opiskelun tai työnteon kautta. Kirjan puutteena voi pitää sitä, etteivät neuvostovallan nostamien ja myöhemmin tuhoamien kansallisten

vähemmistöjen älymystöt ole saaneet omaa tarkasteluaan. Monille kansallisille kulttuureille vai-
not olivat epäilemättä kohtalokkaampia kuin venäläiselle. Olisi toivottavaa saada teos myös muille kielille.

Jarmo Eronen

Venäjän uskonnollisuus ja uskomukset

Kimmo Kääriäinen: *Ateismin jälkeen. Uskonnollisuus Venäjällä. Kirkon tutkimuskeskuksen julkiasuja 86. Kirkon tutkimuskeskus: Tampere 2004.*

Uskonto on oopiumia kansalle, tulkitsi Karl Marx uskonnon yhteiskunnallista roolia. Marxilaisen ajattelutavan mukaisesti ihmiset loivat uskonnon toivekuvakseen paremmasta maailmasta ja vasta-reaktiona maalliselle kärsimykselle. Siinä mielessä se ymmärrettiin kansan kollektiiviseksi todellisuuspaoksi, kansan oopiumiksi. Tästä lähtökohdasta marxilainen uskonnon kritiikki oli protesti maallista kärsimystä vastaan ja vaatimus paremmasta tulevaisuudesta ajallisessa maailmassa.

Siten oli vain luonnollista, että Venäjällä vallankumouksen 1917 tehneet ja paremman maanpäällisen maailman rakentamisen tavoitteekseen asettaneet bolševikit ryhtyivät myös aktiivisesti vieroittamaan kansaa ”illuusiota tuottavasta oopiumista”. Valtio ja kirkko erotettiin toisistaan valistusaatteiden periaatteiden mukaisesti ja uskonnon vastaiseen ”vieroitustyöhön” ryhdyttiin pakkohoidon keinoin. Kirkkoja suljettiin, hävitettiin ja otettiin uusio-käyttöön. Kovien otteiden käyttöönoton teki helpommaksi myös se, että kirkko kuului Venäjän kansalaissodan häviäjiin. Se oli

asettunut lähes poikkeuksetta hävinneiden valkoisten puolelle joitakin yksittäistapauksia lukuun ottamatta.

Tohtori Kimmo Kääriäisen kirja on eräänlainen yhteenveto hänen lähes koko 1990-luvun jatkuneesta venäläisten uskonnollisuuden tutkimuksesta, jossa hän on tarkastellut sitä mitä tapahtui sen jälkeen kun Neuvostoliitto romahti ja sen valtiouuskontona opetettu ”tieteellinen ateismi” ja ”tieteellinen kommunismi” menettivät asemansa kansalaisuskontona. Venäjän uskonnonvastainen neuvostokausi oli itse asiassa kuitenkin vain lyhyt 70-vuotinen episodi ortodoksikirkon tuhatvuotisessa historiassa. Venäjän federaation asukkaista (*rossijane*) – ei siis etnisesti venäläisistä (*russkije*) - asukkaista 80 % pitää itseään ortodokseina. Kysymys on siis myös merkittävästä kulttuurisesta ja identiteetti-ilmiöstä.

Kääriäinen tarkastelee ihmisten ”uskonnollisuutta”, jolla hän tarkoittaa uskontokunnasta ja tunnustuksesta riippumatonta ihmisten uskonnollisissa uskomuksissa ja käyttäytymisessä tapahtuvaa vaihtelua. Venäläisten uskonto ei siis ole muuttunut Neuvostoliiton romahduksen jälkeen vaikka heidän uskonnollisuudessaan on tapahtunut melkoisia muutoksia. Kääriäinen sitookin uskonnollisuuden tarkastelun kiinnostavalla tavalla Venä-

jällä tapahtuneisiin valtaviin sosiaalisiin ja poliittisiin muutoksiin sekä maan historiaan ja kulttuuriin. Uskonnollisuuden tutkimuksessa pitkään vallalla ollut sekularisointiparadigma on Kääriäiselle hyödyllinen viitekehys, mutta myös haaste, sillä Neuvostoliiton kehitys ei myöskään tältä osin mennyt niin kuin sen olisi teorioiden mukaan pitänyt kehittyä.

Neuvostoliitossa ei hänen mukaansa tapahtunut kaupungistumisen ja yhteiskunnan modernisoitumisen mukanaan tuomaa maallistumista vaan se maallistettiin. Ja kun Neuvostoliitto romahti ja globaalin kapitalismin tuotteet ja moderni elämänmuoto tekivät maihinnousun Venäjälle, alkoi uskovien määrä kasvaa ja ateistien (aktiivinen uskonnonvastainen asenne) ja ei-uskovien vähentyä. Kaikkiaan uskovien osuus väestöstä on kasvanut vuosien 1991 ja 2002 välisenä aikana 23 %:sta 44 %:iin. Vastaavasti ei-uskovien ja ateistien osuus on pienentynyt 42 %:sta 25 %:iin.

Ei ole kovin yllättävää, että uskovia on eniten vanhimmissa ikäryhmissä ja että suurella osalla heistä on uskonnollinen kotikasvatus. Yli 70-vuotiaista peräti 70 % pitää itseään uskovina, kun koko väestön keskiarvo on 44 %. Toinen muista erottuva ryhmä ovat kaikkein nuorimmat ikäluokat: 18-23 vuotiaista 47 % pitää itseään uskovina. Ateisteiksi puolestaan tunnustautuu vain 5 % venäläisistä. Huomion arvoista on myös uskonnollisuuden sukupuolijakauma: naisista uskovia on 55 % kun taas miesten keskuudessa heitä on 30 %. Naisten osuutta uskovien ryhmässä ja erityisesti vanhimmissa ikäluokissa nostaat tietenkin jo pelkästään miesten tavattoman alhainen keski-ikä, mutta kysymys on myös yleismaailmallisesta piirteestä.

Kääriäisen tutkimus ei käsittele kuitenkaan pelkästään uskonnollisuutta, vaan kyselyaineistos-

ta nousee esiin monia yhteiskunnallisesti kiinnostavia venäläisten arvoihin, moraalisiin ja poliittisiin käsityksiin liittyviä seikkoja. Vuonna 2002 tehdyn mielipidekyselyn mukaan kirkon odotettiin ottavan kantaa moraalikysymyksiin (82 %), köyhien tukemiseen (81 %), perheeseen (75 %) ja aseellisten konfliktien välttämiseen (65 %). Kysymykseen mitä vastaajat eivät pidä koskaan hyväksyttävänä, aktiiviuskovista 90 % ei hyväksynyt huumeiden käyttöä, mutta sen sijaan vain 28 % ei pitänyt hyväksyttävänä poliisin vastustamista. Asenne toisen auton luvattomaan käyttöönottoon oli erittäin jyrkkä: peräti 90 %:n mielestä se ei ollut koskaan hyväksyttävää. Valehteluun omaksi eduksi suhtauduttiin sen sijaan paljon salli-

vammin, sillä vain 35 % ei pitänyt sitä koskaan hyväksyttävänä. Myöskään verovilppi ei kuulunut omantunnonarkojen kysymysten joukkoon: 39 % ei pitänyt sitä hyväksyttävänä. Ero aktiiviuskovien ja muiden neljän ryhmän (uskovista ateisteihin) asenteiden välillä kasvaa tasaisesti sallivampaan suuntaan mitä lähemmäksi ateisteja päästään.

Vähintäänkin yhtä kiinnostavia yhteiskunnallisesti kuin uskonnollisuus ja moraalikysymykset ovat kyselytulokset venäläisten uskomuksista. Enneniin uskoo vakaasti tai pitää niitä mahdollisena 80 % ja vastaavasti tulevaisuuden ennustamiseen 61 % ja ihmeiden tekijöihin 61 %. Astrologiaan uskoo tai pitää sitä mahdollisena 43 %, ihmisen ennalta määrättyä kohtaloa 62 % ja

magneettikenttien vaikutusta jokapäiväiseen elämään 58 %. Myös tähtien asennolla ihmisen syntymähetkellä (49 %) uskotaan olevan vaikutusta hänen koko elämäänsä.

Slaavilaisesta sielusta sekä venäläisistä tavoista ja kulttuurista on kirjoitettu paljon, mutta Kääriäisen kirja *Ateismin jälkeen* tulisi kuulua jokaiseen venäläisyttä ymmärtämään haluavan lukemistoon. Kääriäinen on hyödyntänyt tutkimuksessaan poikkeuksellisen laajaa ja kiinnostavaa Neuvostoliiton olemassaolon viimeisestä vuodesta alkavaa ja vuoteen 2002 päättyvää kyselyaineistoa. Aineiston kokoaminen on myös loistava esimerkki hedelmällisestä yhteistyöstä venäläisten tutkijoiden kanssa.

Markku Kangaspuro